

УДК 37.013.3:929:37Кононенко=161.2(045)

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕРСОНАЛІЇ (НА ПРИКЛАДІ П.П. КОНОНЕНКА)

Розман ІІ.

Мукачівський державний університет

У статті розкрито значення методологічних підходів до вивчення окремо взятої теми, актуальність яких зумовлена сучасними соціальними трансформаціями. Розглянуто домінуючі тенденції історико-педагогічних досліджень, висвітлено концепцію методології, принципи та методи, необхідні для розкриття конкретної наукової проблеми. Доведено, що на основі персоналістичної парадигми відбувається розвиток авторського методологічного підходу до вирішення поставлених завдань. Аналізуються принципи методології персоніфікованого дослідження та розкриваються історико-педагогічні спроби в основних підходах до з'ясування та розкриття персоналії в педагогічній науці на прикладі життєвих та творчих постулатах відомого вченого і педагога, директора Науково-дослідного інституту українознавства П.П. Кононенка.

Ключові слова: методологія, принципи, методи, персоналії, педагогіка, дослідження.

Постановка проблеми. Дослідження наукової проблеми вимагає її вивчення в певній системі, тобто має бути визначена її методологічна основа. Лише опираючись на певні концептуальні основи, підходи, принципи та методи можливе проведення компетентних, скрупульозних, послідовних досліджень. Питання існує в тім, що кожна окремо взята наука має свою власну методологію та своє визначення. В залежності від її напрямку, існує те, основне, що домінує тільки у певній галузі. Кожна наукова проблема вимагає методологічного підґрунтя. Досліджуючи роботу вчених історії педагогіки, та, враховуючи концепцію методології, необхідно констатувати та виокремлювати мікроісторії відомих особистостей, але на фоні загальної соціально-історично-педагогічної дійсності. Без конкретних персоналії не можливо собі уявити своєрідність педагогічних технологій. Кожен вчений акцентує свою наукову концепцію з урахування власних

поглядів, суджень, досліджень, зіставлень, описів тих чи інших процесів. Доведено, що саме виконання наукових робіт визначається методологічною культурою фахівця, заснованою на впровадженні методологічних знань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність статті зумовлена зростаючим інтересом суспільства до педагогічних персоналії. Значна частина біографічних даних відомих фахівців ще недостатньо висвітлена. Виникають такі поняття як біографістика, персоналістика, біобібліографістика, бібліографістика. У зв'язку з цим неможливо обійтись без методологічних знань та вчень. Цей процес є процесом інноватики в історико-педагогічних надбаннях. Разом з тим велика кількість науковців звертається до з'ясування питань, які пов'язані з вивченням вітчизняної педагогічної думки, спадщиною видатних учених, педагогів та фахівців: Н. Гупан, Н. Демяненко, Н. Дічек, О. Любар, В. Майборода,

Л. Медвідь, О. Мельничук, В. Попик, Т. Усатенко, М. Стельмахович, Б. Ступарик, О. Сухомлинська, Д. Федоренко, Н. Дічек, М. Богуславський, Л. Ваховський, І. П'ятницька-Позднякова, С. Гончаренко, Т. Завгородня. Їхні дослідження мають фундаментальну стратегію щодо докладного аналізу вивчення історико-педагогічних понять та методологічний підхід використання їх у сучасному освітньому процесі.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте в наукових публікаціях відсутні виокремлені принципи роботи видатного вченого, не представлені в достатньому об'ємі головні напрями роботи в галузі національного виховання. Обмеженим є матеріал щодо визначення системи компонентів духовного світу особистості молодого українця та частково визначено історико-педагогічний вплив на формування підготовки до життя та господарювання сучасної молоді людини.

Мета статті – визначити теоретико-методологічні засади та виокремити педагогічні здобутки у творчій спадщині вченого-педагога П.П. Кононенка для впровадження їх у систему національного виховання в сучасному шкільництві.

Виклад основного матеріалу. Для вивчення наукової проблеми необхідно використовувати методологічне підґрунтя, тобто керуватись принципами, засадами, методами дослідження. З цієї причини необхідно зупинитися на визначенні поняття «методологія». Давньогрецькі філософи розглядали методологію як засіб істинного пізнання, логічно вибудовану систему. Методологія як наука почала формуватися в епоху Відродження і викристалізувалася у період Нового часу. Формування її відбувається й нині, оскільки проводяться дослідження, розвивається наука і сучасні напрацювання в методології допомагають у здійсненні наукових пошуків. Розглянемо і порівняємо визначення методології у словниках та у визначенні вчених. Так, у філософському словнику термін «методологія» тлумачиться як система принципів та способів організації і побудови теоретичної й практичної діяльності, а також вчення про цю систему [14]. Педагогічний словник подає дещо ширше визначення такої дефініції: у першому варіанті це «сукупність прийомів дослідження, що застосовуються в якійсь науці»; у другому – вчення про методи пізнання та перетворення дійсності [2, с. 207].

М. Дмитрієва під методологією розуміє вчення про структуру, логіку організації, принципи побудови, форми, засоби і способи наукового пізнання, що вивчає світоглядну концепцію сучасної науки, її основні вихідні теоретичні положення [8, с. 11]. Під таким кутом зору вона розуміє й методологію педагогіки, визначення якої подаємо трохи далі.

Перш ніж перейти до вивчення антропоцентризму в розвитку теорії і практики навчання і виховання, необхідно розглянути домінуючі тенденції історико-педагогічних досліджень необхідно знати постаті особистостей, їх життєве кредо щодо визначення домінанти у педагогічній науці. Опираючись на дослідження вченого Н. Дічек, можна зауважити, що персоналії «є логічною складовою загальноісторичного процесу осмислення минулого» [3, с. 15-17].

Надзвичайно велика спадщина директора Інституту українознавства Міністерства освіти і науки, професора, доктора філологічних наук, академіка Української Академії Наук, Української Вільної Академії Наук, Академії наук вищої школи України, Української академії політичних наук, Міжнародної слов'янської академії наук, почесний доктор Тбіліського університету, лауреат Міжнародної премії ім. Й.Г. Гердера П.П. Кононенко [5]. Певна річ, неможливо проаналізувати всю педагогічну спадщину вченого, саме тому ми зупинимось на окремих досягненнях видатного фахівця, зокрема на теоретико-методичних поглядах щодо українознавства та виховання молоді.

П.П. Кононенко – автор підручників «Українська радянська література» (1979), «Українознавство» (1994; 1996; 2006), автор понад 40 монографій і майже 800 науково-публіцистичних статей, що друкуються і за кордоном [5].

Для реалізації поставленої мети використовуємо комплекс дослідницьких методів: біографічний (для аналізу творчої спадщини та освітньої діяльності вченого-українознавця, літературознавця, П.П. Кононенка); проблемно-хронологічний (прикладом слугують твори та 40 монографій, серед них: «У пошуках суті» (1981); «Село в українській літературі» (1984); «Українська література. Проблеми розвитку» (1994); «Українознавство» (1994, 1996); «Свою Україну любіть...» (1996); «Михайло Грушевський» (1998); «Феномен української мови» (1998, 1999); «Освіта ХХІ століття. Філософія родинності» (2001); «Український етнос: генеза і перспективи» (2003); «Національна ідея, нація, націоналізм» (2005, 2006); «Українознавство: конспект лекцій» (2005); «Українознавство» (2006); «Українська освіта у світовому часопросторі» (2007); «Українська національна ідея: проблеми методології» (Київ, 2008) (деякі з них були написані у співавторстві), поет, прозаїк, драматург, творець вибраного «Марія на Голгофі» (1996), «Вибраних творів у 3-х томах» (1999)); структурний (для виокремлення, вивчення та аналізу окремих тематичних праць, авторських програм, підручників, результатів праці тощо); феноменологічний (для з'ясування особливого та загального в діяльності вченого-педагога) та ін. [1].

За даними видавництва «Логос Україна» про Петра Петровича Кононенка, директора Інституту українознавства, ми отримуємо наступну інформацію: «Напружена творча праця науковців інституту знайшла завершення в тому, що видано понад 50 номерів журналу та 26 збірників українознавчих праць, авторами яких є вчені і педагоги майже 40 країн світу. Біографічні Інститути Америки та Великої Британії номінували Петра Петровича як Людину Року і Людину ХХ століття, а 2010 року – як лауреата «Золотої Медалі для України». Вчений нагороджений орденами Ярослава Мудрого, Святого рівноапостольного князя Володимира, «Знаком Пошани», Почесною Відзнакою Президента, Золотим Хрестом та іншими численними нагородами. П.П. Кононенко разом з дружиною зростив 2 синів – Андрій працює дипломатом, а Тарас обрав фах філософа [5].

Не викликає жодних сумнівів той факт, що вагомим чинником для життя П.П. Кононенко

було реформування шкільної освіти в Україні та українському зарубіжжі. «Ставши фундатором модерного українознавства як цілісної, інтегративної та комплексної системи наукових знань про Україну, українців і світове українство в просторі та в часі, академік Петро Кононенко продовжує невпинно розвивати і збагачувати теоретико-методологічні та історіософські засадничі принципи українознавчої парадигми. У кожній своїй статті, розвідці, книзі вчений намагається допомогти всім небайдужим читачам осягнути, усвідомити та зрозуміти місце й роль українознавства в поступальному цивілізаційному розвитку українського народу, що врешті-решт повинно допомогти утвердитися в глобалізаційному часопросторі Третього тисячоліття як українцям так і українознавству» [7, с. 18].

Безперечно, на думку вченого, шляхи передачі соціального досвіду молодому поколінню та духовної спадщини лежать через вивчення рідної мови та впровадження національного менталітету. Культурно-просвітницькі устремління постійно супроводжували професійну діяльність вченого.

Разом з тим П.П. Кононенка турбувало життя не тільки тих українців, які проживають на нашій території. Вченого цікавлять світові територіальні масштаби проживання українців. Багато років поспіль він вивчав генезу української мови і освіти в Австралії, Бразилії, Канаді, США, Росії, Польщі, Молдові (Придністров'я), Грузії, Латвії та інших країн, де діють українознавчі центри й школи і де є вагомі надбання у даній галузі. Про свої дослідження вчений пише у монографії «Українська освіта у світовому часопросторі».

У праці «Українська національна ідея: проблема методології» фахово аналізуються актуальні питання сутності, етапи розвитку, історичної ролі та перспективи національної ідеї загалом й української національної ідеї принаймні з XVI – XVII століть, які, без сумнівів, належать до найважливіших як в історії України, так і всієї Європи, Америки, Азії й особливо в методологічному аспекті. Ґрунтовне дослідження П. Кононенка, та висновки його праці ґрунтуються на широкому історичному матеріалі, зокрема, у таких співвідношеннях: національна ідея-етнос, природа, мова, культура, церква, держава, самоідентифікація українців в Україні та в зарубіжних країнах [7, с. 19].

Одним із методологічних аспектів дослідження виступає концепт взаємозв'язку національного і загальнолюдського, що зумовлює світоглядну парадигму особистості, зміст її діяльності, відповідно до політично-економічних та соціально-культурних явищ [12]. Таке відношення до освітянської діяльності та навчально-виховного процесу дає можливість виховати національну самосвідомість, духовність, моральність, трудове, естетичне, правове, екологічне, фізичне формування особистості, розвивати індивідуальні, творчі здібності і таланти. Одною із найважливіших громадських рис є прищеплення любові до рідного народу, землі, праці, мови, території, культури, патріотизму, гордості за свою Батьківщину. Національне виховання – не атрибут, а бажання виконання практичних справ для свого народу [4].

Розв'язанню завдань, поставлених у дослідженні персоналії, сприятиме комплекс тео-

ретичних підходів та методів історико-педагогічного напрямку, що доповнюють один одного, застосовуються частково чи повністю [12, с. 242].

Дана тенденція має знайти відображення в дослідженнях другої половини XX століття як така, що вивчає окремо взятого індивіда, але водночас у контексті цілісного суспільства та державності. Є дуже важливою індивідуальність, одиничність, але на фоні цілісності.

Адже не секрет, коли докладно, послідовно досліджена якась часткова тема, але виокремлена поза контекстом, поза реаліями існуючої в той час школи, методики (коли йдеться про освіту), поза існуючими світоглядними концепціями та напрямками (коли йдеться про розвиток педагогічних ідей, особливо в персоналістичному вимірі), неможливо цілісно уявити, в чому ж полягала особливість, своєрідність освітньо-виховних технологій або ж які нові ідеї були висунуті тим чи іншим педагогом та ступінь їхньої новизни, бо відсутні широкий контекст, текст і гіпертекст [9].

Вивчаючи наукові матеріали, безсумнівно відбувається аналіз провідних завдань національного виховання школярів за П. Кононенком. До них належать: формування національної гідності до рідного краю, свого народу; бажання бути корисним для самоствердження нації, готовність її захищати; забезпечувати духовну єдність поколінь, виховувати повагу до батьків, жінки, матері; вивчати історію свого народу. Формування високої культури мовлення, оволодіння українською мовою, прищеплення шанобливого ставлення до культури, звичаїв, традицій українського народу та представників інших націй, які живуть в Україні – всі ці риси притаманні вихованню духовної культури особистості [11].

Розроблена професором Кононенком наукова Концепція українознавства як наукової та освітньої системи спонукає створення умов для вибору особистістю своєї власної світоглядної позиції, утвердження принципів вселюдської моралі, правди, справедливості, патріотизму, доброти, працелюбності та моралі; формуванню всебічно розвиненої та творчої особистості, вихованню цивілізованого господаря; забезпеченню повноцінного фізичного розвитку дітей і молоді, охорони та зміцнення їхнього здоров'я; виховання поваги до Конституції, законодавства України, державних символів; формування екологічної культури людини, гармонії її із природою.

Чільну позицію у вітчизняному та зарубіжному українознавстві займає питання національного виховання молодого покоління. Оскільки головним критерієм виховання громадянської й національної цінності є цінність сімейного життя: довіра, взаєморозуміння, опіка про дітей, піклування про старших у сім'ї, взаємоповага і любов до батьків, мир у сім'ї, правильний спосіб життя, культура праці, дотримання народних звичаїв і традицій, пам'ять про предків, доброзичливість, гігієна сімейного життя, – все це і стає одним із головних чинників виховання справжньої людини, захисника роду і Батьківщини [11].

Концепт загальнолюдського та національного виступає як взаємозв'язок методологічних аспектів. Він зумовлює пізнавально-розвивальну парадигму особистості, зміст і якість діяльності

відповідно до історичних та соціально-культурних обставин. Можемо стверджувати, що діалектика цілей особистості спонукає до розвитку персональних якостей П.П. Кононенка.

На думку О. Сухомлинської, дослідження педагогічної персоналії буде недостатнім без використання синергетичного підходу, що спонукає до пояснень наукових ідей, понять не тільки за педагогічними фактами, а й різноманітними нелінійними зв'язками між теоріями. В його контексті самореалізація розглядається як спонтанний процес. Переплітається і взаємодіє предметне, соціальне і духовне поле особистості [10, с. 45].

Реалізація напрямів національної освіти враховує систему компонентів духовного світогляду особистості українця: національну психологію: працьовитий власник, здатний фермер, захисник прав особистості і державної незалежності.

Всі свої міркування П.П. Кононенко завжди доносить до громадськості через слово. Свою наукову і громадську позицію вчений виклав у статті «Українознавство Третього тисячоліття», зокрема він наголосив: «Журнал «Українознавство» виходить у світ на межі тисячоліть. На межі, що відділяє десятиліття бездержавності й рабства від доби великих надій та сподівань на відроджене України як правової, демократичної, соборної, суверенної держави та на розквіт великої нації, призначеної самою Природою на здійснення тільки їй наперед визначеної високої загальнолюдської місії» [6, с. 4].

Бібліографічний покажчик (2005–2010 рр.) друкованих праць професора, академіка Кононенка Петра Петровича наочно свідчить про титанічний труд у галузі українознавства: тільки за 2005 рік у науковому громадсько-політичному культурно-мистецькому релігійно-філософському педагогічному журналі «Українознавство» ним було опубліковано 14 наукових праць; у збірнику наукових праць НДІУ – 4, а в інших виданнях цього року – 3 фундаментальні роботи. Також одна монографія і 6 науково-методичних розробок. У 2006 році світ побачили 20 праць вченого, у 2007 – 31 праця була надрукована, 2008 рік збагатив досвід науковців та всю українську інтелігенцію на 46 наукових публікацій, у 2007 – 17 робіт було видано, а у 2010 – було видано 29 наукових досліджень про українознавство.

Висновки і пропозиції. Отже, П.П. Кононенко неодноразово виступає автором сучасних програм, навчально-методичних посібників з філології, проектів підготовки педагогічних кадрів, в яких домінантом завжди виступає новаторська Концепція навчально-виховного процесу. Всі наукові праці вченого мають загальнонаукове підґрунтя, загальнонаукову концепцію, які містять вчення про логіку і методи педагогічного дослідження та опираються на науково-педагогічні знання і практичного вдосконалення освіти й виховання. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у подальшому аналізі наукових праць доктора наук, професора П.П. Кононенка.

Список літератури:

1. Білавич Г. Педагогічне новаторство в Україні в контексті освітньої практики Золтана Жофчака / Г. Білавич, І. І. Розман // Молодь і ринок: науково-педагогічний журнал. – Дрогобич, 2017. – № 5(148). – С. 6-11.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 207 с.
3. Дічек Н. Біографічний метод як інструмент дослідження вітчизняної історії педагогіки / Н. Дічек // Шлях освіти. – № 4. – 2001. – С. 15-19.
4. Кононенко Петро Петрович. Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://esu.com.ua>.
5. Кононенко Петро Петрович [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.logos-ukraine.com.ua> УАН.
6. Кононенко П. Українознавство III тисячоліття // Українознавство. – 2001. – Ч. 1. – С. 4.
7. Науково-дослідний інститут українознавства. Довідник до 10-річчя діяльності: – К., 2002. – С. 18.
8. Степанова Т. М. Трансформації змісту передшкільної освіти в історії розвитку вітчизняної дошкільної педагогіки (кінець XIX – XX століття): монографія / Т. М. Степанова. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2011. – 424 с., с. 11.
9. Сухомлинська Ольга Методологія дослідження історико-педагогічних реалій другої половини XX століття [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua>.
10. Сухомлинська О. В. Персоналія в історико-педагогічному дискурсі / О. В. Сухомлинська // Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем. – К.: А.П.Н., 2003. – 45 с.
11. Сутність національного виховання (мета, завдання, принципи, зміст) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://pidruchniki.com/14860110/pedagogika>.
12. Теоретико-методологічні засади дослідження персоналії (на прикладі Я. Чепіги) / Н. Богданець-Білокаленко // Проблеми підготовки сучасного вчителя [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://irbis-nbuv.gov.ua>.
13. Теоретико-методологічні засади дослідження персоналії України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://irbis-nbuv.gov.ua>.
14. Философский энциклопедический словарь / ред. сост. Е. Ф. Губский и др. – М.: ИНФРА-М, 2001. – 576 с.

Розман И.И.

Мукачевский государственный университет

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИССЛЕДОВАНИЯ ПЕРСОНАЛИИ (НА ПРИМЕРЕ П.П. КОНОНЕНКО)

Аннотация

В статье раскрыто значение методологических подходов к изучению отдельно взятой темы, актуальность которых обусловлена современными социальными трансформациями. Рассмотрены доминирующие тенденции историко-педагогических исследований, освещены концепции методологии, принципы и методы, необходимые для раскрытия конкретной научной проблемы. Доказано, что на основе персоналистической парадигмы происходит развитие авторского методологического подхода к решению поставленных задач. Анализируются принципы методологии персонифицированного исследования и раскрываются историко-педагогические попытки в основных подходах к выяснению и раскрытия персоналий в педагогической науке на примере жизненных и творческих постулатах известного ученого и педагога, директора Научно-исследовательского института украиноведения П.П. Кононенко.

Ключевые слова: методология, принципы, методы, персоналии, педагогика, исследования.

Rosman I.I.

Mukachevo State University

THEORETICAL-METHODOLOGICAL BASES STUDY ON PERSONNEL (EXAMPLE P. KONONENKO)

Summary

The article reveals the meaning of a set of methodological principles, the urgency of which is conditioned by modern social transformations. There are considered the dominant approaches to the analysis of individual issues, principles and methods necessary for the disclosure of a specific scientific problem. It is proved here that on the basis of a personalistic paradigm of the development of the author's methodological approach to the solution of the tasks is developed. The pedagogical personality will always be at the center of historical and pedagogical research because the research of the pedagogical heritage of outstanding scientists, developers and educators makes it possible to reproduce the past objectively, adequately perceive the present and consciously predict the future and analyze the methodology of the personalized research. The principles of organizing and conducting historical and pedagogical research, the main approaches to teaching pedagogical personalities and methods of scientific research are revealed. Developed by Professor Kononenko, the scientific concept of Ukrainian studies as a scientific and educational system prompts the creation of conditions for the personality selection of his own ideological position, the adoption of the principles of universal human morals, truth, justice, patriotism, kindness, hard work and morals; the formation of a fully developed and creative personality, the education of a civilized master; to ensure the full physical development of children and young people, to protect and strengthen their health; education of respect for the Constitution, legislation of Ukraine, state symbols; formation of ecological culture of man, harmony with nature.

Keywords: methodology, principles, methods, personalities, pedagogy, research.